

Överraskning

Vilka åtgärder krävs för att planera och genomföra en lyckad överraskningsoperation?

Uppsats i Krigsvetenskap

Vårterminen 2009

Författare: Marcus Hurtig

Handledare: Hans Åhman

Abstract

Marcus, Hurtig, Kadett, Försvarmakten

Överraskning är en av Försvarmaktens sju grundprinciper för krigföring. Syftet med uppsatsen är att få fram åtgärder som är viktigt vid planerandet och genomförandet av en överraskningsoperation. Problemställningen jag sätt är enligt följande:

- Vilka åtgärder krävs för att planera och genomföra en lyckad överraskningsoperation?

Källorna jag har nyttjat är tagna utifrån en stor tidsperiod med början på Clausewitz bok "Om kriget". Därefter så har militärteoretikern Liddell Harts texter studerats. Som de mer moderna och nutida källorna så har den svenska markstrids doktrinen och en sammanställning av den rysksovjjetiska doktrinen studerats.

Mest framträdande av åtgärderna i planeringsfasen är åtgärden, *förstärka det förväntade*, ytterliggare framtagna åtgärder i denna fas är åtgärder som *förtegenhet* och *handlingskraftig ledning* m fl. I genomförandefasen framkom åtgärden, *slå oväntat* som den mest utmärkande. Andra åtgärder i denna genomförandet är åtgärder som *snabbhet* och *slå mot avgörande punkter* m fl.

Nyckelord:

Överraskning, Vilsledning, Doktrin för markoperationer, Planering och genomförande/operationer

Innehållsförteckning:

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Tidigare forskning	4
1.3 Syfte	5
1.4 Problemformulering	5
1.5 Avgränsningar	5
2 Metod	6
2.1 Begreppsförklaringar	6
2.2 Författare och källor	7
2.2.1 Doktrin för markoperationer 2005.....	7
2.2.2 Carl von Clausewitz 1780-1831.....	7
2.2.3 Lars Ulfving 1950-.....	7
2.2.4 Basil Liddell Hart 1895-1970.....	8
2.2.5 Bortvald litteratur.....	8
3 Avhandling	9
3.1 Svensk doktrins syn på överraskning och vilseledning, 2005	9
3.1.1 Diskussion.....	9
3.2 Carl Von Clausewitz syn på överraskning och list, 1780-1831	11
3.2.1 Diskussion.....	12
3.3 Ett sovjetiskt och ryskt synsätt på överraskning, 1950-	14
3.3.1 Diskussion.....	15
3.4 Liddell Harts syn på överraskning (surprice) och vilseledning (luring), 1895-1970	17
3.4.1 Diskussion.....	19
4 Resultat	21
4.1 Resultatmodell	21
4.2 Planeringsfasen	22
4.3 Genomförandefasen	23
4.4 Framgångsfaktorer	23
5 Avslutning	24
5.1 Fortsatt forskning	24
5.2 Anfallet mot Eben Emael 1940	25
5.3 Analyserade åtgärder från resultatmodellen	25
5.3.1 Vid planering.....	25
5.3.2 Vid genomförande.....	26
5.3.3 Framgångsfaktorer.....	26
7 Referenser	27

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under min skoltid i Halmstad då vi läste ämnet krigsvetenskap så kom jag i kontakt med begreppet överraskning för första gången. Vi studerade grundläggande principer i krigföring och jag kände att innebörden och principernas användande skyndades förbi samtidigt som ett intresse väcktes hos mig om att få veta mer om detta. Det jag fick minst rätsida och kunskap om var överraskning. Nu när jag under mitt tredje år på yrkesofficersprogrammet fått möjligheten att forska i ett ämne som rör krigsvetenskapen så har jag valt att skriva om just överraskning. Problemet jag valt att titta närmare på är vad som kan tänkas vara mest primärt vid planerandet och genomförande av en operation med överraskning som tyngdpunkt. Den svenska doktrinen förklarar begreppet som att vi genom särskilda åtgärder kan överraska vår motståndare¹. Det jag skall behandla i min uppsats riktar sig mot detta. Jag tycker att ämnet överraskning är intressant då det inom de svenska doktrinerna och Försvarmakten ingår som en av de sju grundprinciperna i krigföring. Trots att överraskning behandlas i de svenska doktrinerna så skulle det vara intressant att få en bredare kunskap och förklaring rörande överraskning genom att studera annan litteratur som behandlar samma ämne. Jag ser denna uppsats som ett bra tillfälle för att få den kunskapen och lösa ut vad som krävs för att planera och genomföra en överraskningsoperation med god effekt. Genom att låta andra ta del av denna forskning hoppas jag kunna underlätta för läsaren till att få liknande kunskaper som jag själv har fått genom utförandet av detta arbete.

1.2 Tidigare forskning

I min uppsats utgick jag från den svenska doktrinen för markoperationer för att få en bild av hur denna beskrev principen överraskning. Därefter gick jag vidare och sökte på begreppet överraskning på Anna Lindh-bibliotekets hemsida, varpå jag fann tidigare forskning som behandlat begreppet. Utifrån dessa texter och referenslistor sökte jag mig vidare mot litteratur som behandlat ämnet överraskning. Forskningen som har studerats inför denna uppsats är verk från erkända militärteoretiker, svenska doktriner och en beskrivning och sammanfattning av sovjetiska och ryska doktriner. Denna forskning och litteratur kommer att presenteras närmare under metod delen. I mitt sökande efter litteratur rörande överraskning så hittade jag tidigare forskning som gjorts inom ungefär samma område som denna uppsats. Forskningen jag fann är gjord och skriven av major Dahlgren som utarbetat forskningen som sin C-uppsats. Forskningen är inriktad på att klarlägga de grundläggande faktorer som tillämpas i överraskandet av en motståndare. Den viktigaste faktorn som tas fram är vilseledningens betydelse för överraskningen i stort. Genom detta resultat av major Dahlgrens uppsats har jag därför valt att analysera vilseledningsprincipen ihop med överraskningen från första början i mitt forskande mot vilka åtgärder som krävs för en lyckad överraskningsoperation. Jag hoppas att jag i mitt arbete kan bredda den tidigare forskningen något då jag avser att inte låsa mig till de grundläggande faktorerna som tas upp i major Dahlgrens forskning utan fokusera på och analysera fram de åtgärder som lämpar sig bäst för en lyckad överraskning. Jag har valt att inte referera utifrån major Dahlgrens arbete utan sett detta som en inspirationskälla då min frågeställning kopplas mot ett annat resultat.

¹ Försvarmakten, *Doktrin för markoperationer*(Värnamo: Fälth & Hässler 2005), s.38.

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att få fram åtgärder som är viktigt vid planerandet och genomförandet av en överraskningsoperation.

1.4 Problemformulering

Vilka åtgärder krävs för att planera och genomföra en lyckad överraskningsoperation?

1.5 Avgränsningar

Jag har valt att utföra mitt arbete inom armén och markarenan för att på så sätt avgränsa sökområdet. Resultatet av vad som krävs för att planera och genomföra en överraskningsoperation kommer presenteras ur anfallarens perspektiv.

Den valda litteraturen beskriver i vissa fall överraskningens tillämpande upp till politisk-strategisk nivå, men uppsatsens resultatframställning kommer att ligga i att ta fram positiva åtgärder som kan appliceras på den operativa till den taktiska nivån. Detta för att mer konkret kunna beskriva handfasta åtgärder som kan vara svårare att åskådliggöra på de högre nivåerna då dessa är mer komplexa och svårbestämda genom att fler faktorer påverkar resultatet.

2 Metod

För att svara på min frågeställning så tog jag först reda på vad de svenska doktrinerna tillskriver överraskningen. För att få ett större djup och använda erkänd militärteori så inriktade jag mitt sökande därefter mot kända militärteoretiker. Jag ansåg att grunden för detta utgår från Carl Von Clausewitz bok ”*Om kriget*”. Vidare så används verk från militärteoretikern Liddell Hart. Han använder en mer nutida syn på rörlighet och verkan kopplat till överraskning än vad Clausewitz hade möjlighet till, då Liddell Harts slutsatser är dragna i en senare tid. Liddell Hart hade genom detta möjlighet att utveckla tidigare skrivna verk som skrivits inom ämnet. För att få en bredare grund i min forskning så studerade jag ett verk skriven om det sovjetiska och ryska synsättet riktat mot överraskning och vilseledning.

Texterna jag valt ut under min litteraturstudie presenteras först i beskrivande form, därefter förs en diskussion rörande texterna där primära åtgärder mot en lyckad överraskningsoperation tas fram. Diskussionsdelarna ordnas i planering, genomförande samt framgångsfaktorer som kan vara avgörande på vägen mot överraskning.

Utifrån diskussionerna från ovan nämnda delar är en resultatmodell framtagen, vilken presenterar de viktigaste åtgärderna mot planering och genomförande av en överraskningsoperation. Slutligen förs en avslutande diskussion som syftar mot resultatet i modellen där de åtgärder som genom denna litteratur funnit mest stöd.

2.1 Begreppsförklaringar

Operation: ”Operationer är militära insatser utförda av förband ur grund- eller insatsorganisationen på militärstrategisk, operativ och taktisk nivå.”²

Överraskning: En part som genom frivilliga eller omedvetna handlingar påverkar sin motståndare på ett oväntat sätt som överrumplar denne.³ Detta begrepp kommer mer ingående förklaras i avhandlingen.

Vilseledning: Vilseledning definieras som en planerad handling, och syftar till att ge motståndaren en felaktig eller ofullständig bild av det aktuella läget. Denna princip syftar ofta till att förstärka det förväntade för motståndaren, samt att ge framgång och bana väg för användandet av andra principer.⁴ Detta begrepp kommer mer ingående förklaras i avhandlingen.

Avgörande punkter: Genom att vinna framgång mot avgörande punkter så kan motståndarens tyngdpunkt i form av de faktorer som motståndaren baserar sin förmåga till kamp förskjutas vilket kan göra att denne kommer ur balans. Avgörande punkter uppträder inom alla funktioner och på samtliga nivåer. I förmågan verkan kan den avgörande punkten ligga i tillgången till ammunition och drivmedel.⁵

Överraskningsoperation: Genom att utnyttja okonventionella medel och metoder överraska och vilseleda motståndaren som i sin tur skapar en dynamik i det operativa förloppet. Detta önskas utmyнна i kaos, förvirring, panik och fördröjning för motståndaren, samt att för egen

² Försvarsmakten, *Militärstrategisk doktrin* (Stockholm: Fälth & Hässler 2002), 103.

³ Försvarsmakten, *Doktrin för markoperationer* (Stockholm: Fälth & Hässler 2005), s. 38-39.

⁴ Försvarsmakten, 2005. s. 38-39.

⁵ Försvarsmakten, 2002. s. 78-79.

del skapa tid till att agera mot de operativa målen.⁶ Förenklat kan sägas att det är en planerad operation som har syftet att överraska motståndaren för att vinna egna fördelar.

2.2 Författare och källor

2.2.1 Doktrin för markoperationer 2005

Doktrinen har i första hand valts för att den ger en bild av den svenska Försvarmaktens syn på överraskning och vilseledning idag samt vilka åtgärder som förespråkas i användandet av överraskningsprincipen. Denna litteratur kommer att illustrera den mer samtida synen tillsammans med det ryska och sovjetiska synsättet i uppsatsen. Jag anser att det är av stor betydelse att ha med den svenska doktrinen i uppsatsen, då denna riktar sig direkt mot den svenska Försvarmakten och ger riktlinjer i det svenska synsättet mot överraskning och vilseledning.

2.2.2 Carl von Clausewitz 1780-1831

Carl von Clausewitz ville skapa ett verk som var tidlöst inom militärteorin, vilket resulterade i boken *"Om kriget"*.

Clausewitz föddes år 1780 i staden Burg i Tyskland. Han var verksam inom det militära redan från 12 års ålder, han både studerade stridsfälten och agerade som officer på dessa. Han avled år 1831 och efter hans död gav hans fru ut hans livsverk *"Om kriget"*. Hans arbete riktar sig till de strategiska, operativa och taktiska områdena och vilka problem en befälhavare inom dessa områden kan ställas inför.

Att jag i min studie har valt att använda material som skapats för snart 180 år sedan ser jag inte som någon nackdel i mitt arbete då många av dagens militärteoretiker utgår från denne författare. Efter att ha läst boken *"Om kriget"*, går det att se att Clausewitz vid vissa tillfällen blir något begränsad i sitt tänkande rörande vapensystems verkan och förmågan till rörlighet på dagens arena, jämfört med rådande möjligheter under hans egen samtid. Under min studie av denna litteratur har jag varit medveten om dessa eventuella brister och anser inte att de skall ha påverkat de delar som jag kommer att presentera.

2.2.3 Lars Ulfving 1950-

Lars Ulfving är idag 63 år, och anställdes inom underrättelsetjänsten år 1978. Ulfving har haft många olika uppdrag inom den svenska Försvarmakten. Idag har han titel avdelningsdirektör och är samtidigt reservofficer.⁷

Boken *"Överraskning och vilseledning"* ger en bild av hur det sovjetiska och ryska synsättet är gällande dessa begrepp. Lars Ulfving skriver: "Syftet med denna studie är att undersöka förekomsten och effekten av sovjetisk och rysk militär vilseledning." Ulfving väljer här i sin studie att fokusera och avgränsa sig mot den militära delen rörande detta.⁸

Valet av denna litteratur kopplas både mot att den på ett intressant sätt ger en bild av hur det gamla östblocket ser på överraskning och vilseledning idag, samtidigt som den kan jämföras med den bild som den svenska doktrinen för markoperationer ger. Den kommer därmed att användas som en av de mer samtida källorna i uppsatsen.

⁶ Ulfving, Lars, *Överraskning och vilseledning. Sovjetiska och ryska vilseledningsprinciper i krig och fred*(Hallstavik: Svenskt Militärhistoriskt bibliotek, 2006), s. 13-14.

⁷ http://www.foi.se/FOI/templates/Page___4271.aspx

⁸ Ulfving, 2006. s. 7-10.

2.2.4 Basil Liddell Hart 1895-1970

Basil Liddell Hart föddes år 1895 och avled år 1970. Han studerade på college fram till att första världskriget bröt ut. Hans militära karriär började i den brittiska armén där han ingick i The Kings Own Yorkshire Light Infantry. Efter att han blivit skadad i strid i slutet av första världskriget så började han skriva. Liddell Hart skrev om militärstrategiska ämnen samt militärhistoria. Verket jag har använt mig utav i uppsatsen heter "*Thoughts on war.*"⁹

Denna litteratur visar resultatet kring hans tankar om krig mellan år 1919 – 1939. Ursprunget till boken kommer från hans anteckningar han fört rörande slutsatser och iakttagelser han gjort. Vissa slutsatser har han förklarat med endast en mening medan andra förklaras med flera hundra ord.¹⁰

Till skillnad från Clausewitz så har jag inte sett några begränsningar i det Liddell Hart presenterar i texten rörande slutsatser dragna under den aktuella tiden, kopplat mot dagens sätt att agera och strida. Mitt val av boken "*Thoughts on war*" låg i att det var denna bok som bäst förklarade principen överraskning med dess fördelar. Publikationen jag använt i mitt arbete är inte översatt till svenska men jag känner att detta inte medfört några begränsningar i arbetet då den är skriven på engelska som jag delvis översatt och delvis presenterat i texten med citat. Annat material som jag har studerat av Liddell Hart heter "*Andra världskrigets historia.*"¹¹ Denna bok presenterar inte det studerade området lika tydligt och inte med samma bredd som "*Thoughts on war.*" gör, vilket leder till att boken "*Andra världskrigets historia*" inte tillför något nytt och väljs därmed bort.

2.2.5 Bortvald litteratur

I min informationssökning kom jag i kontakt med det som kan ses som militärstrategins förstlingsverk- klassikern "*Om krigets konst*" skriven av Sun Tzu.¹² Jag fann dessa maximer väldigt intressanta och i vissa fall pricksäkra kopplat mot den tidigare nämnda litteraturen. Trots detta så fann jag stort utrymme för egna tolkningar och med fara för att feltolka eller övertolka så har jag valt att inte behandla denna litteratur i uppsatsen.

⁹ <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/2WWliddel.htm>

¹⁰ Hart, Liddell, *Thoughts on war* (London: Faber and Faber LTD, 1939), s. 7-9.

¹¹ Hart, Liddell, *Andra världskrigets historia* (Stockholm: Natur och kultur, 2006)

¹² Sun, Tzu, *Om krigets konst*(Stockholm: Nerenius & Santèrus Förlag AB, 1996.

3 Avhandling

3.1 Svensk doktrins syn på överraskning och vilseledning, 2005

I de svenska doktrinerna förklaras överraskning som resultatet av åtgärder. Överraskning kan uppnås med hjälp av dessa åtgärder oavsett om det är planerat eller inte då resultatet utgår ifrån hur motståndaren har uppfattat det hela. Då vi inte vet hur motståndaren kan tänkas uppfatta en situation så är det svårt att på förhand planera nästa drag eller steg. Blir motståndaren överraskad så skall ett snabbt nyttjande av reserver göras. I doktrinen skrivs även: ”Genom att motståndaren blir överraskad kan även en liten insats åstadkomma stor verkan... Överraskning ökar förutsättningarna för att nå framgång.”¹³ Doktrinen nämner tre sätt att uppnå överraskning på:

- genom att hålla ett högt stridstempo
- vilseleda motståndaren
- att uppträda oväntat i tid, rum eller sätt

Överraskning är en av de marktaktiska grundprinciperna som ligger till grund för den svenska doktrinen. De övriga grundprinciperna är; sätt upp ett mål och håll fast vid det, lokal överlägsenhet, kraftsamling, vilseledning, handlingsfrihet och stridsekonomi. I den svenska doktrinen nämns regeln för att nå ett militärt avgörande på den marktaktiska arenan. Regeln påvisar att lokal överlägsenhet skall nyttjas genom att med handlingsfrihet tillämpa kraftsamling och överraskning på vägen mot en seger.¹⁴

Till skillnad från överraskning så är vilseledning enligt svensk doktrin något som är planerat från början. Vilseledning syftar till att lura motståndaren genom att manipulera dess sensorer och ledningssystem. Strävan är att få motståndaren att disponera sina resurser på ett sätt som ”vi” kan utnyttja och dra vinning av. Det gäller att få motståndaren ”... att fatta beslut på felaktiga, ofullständiga eller inaktuella underrättelser...”¹⁵ rörande vår verksamhet. Resultatet av detta bör kontrolleras och verifieras för att ge en bild av våra åtgärders effekt på motståndaren.

Doktrinen beskriver ”... ett effektivt sätt att åstadkomma vilseledning är att förstärka det förväntade.”¹⁶ Doktrinen säger även att vi skall beakta detta så vi själva inte blir vilseledda.¹⁷

3.1.1 Diskussion

Planering:

Doktrinen förklarar vilseledning som en medveten och planerad åtgärd. Vilseledning riktas mot att få motståndaren att agera på något annat än vad överraskningen syftar mot. Detta riktar sig mot att på detta sätt förstärka överraskningseffekten i det egna agerandet. Slutsatsen rörande vad den svenska doktrinen tillskriver vilseledning är att med hjälp av vilseledning förstärka det förväntade, då detta kopplas mot att få motståndaren att agera mot något annat än det överraskningen syftar mot. Jag har dragit slutsatsen att detta rör åtgärder som utförs vid planeringen av överraskningsoperationen och har genomförts innan den sätts i gång. Åtgärden att *förstärka det förväntade* kan förklaras på följande sätt:

- Förstärk det förväntade genom att få motståndaren att fatta beslut och agera utefter felaktiga, ofullständiga och inaktuella uppgifter.¹⁸

¹³ Försvarsmakten, 2005. s. 38.

¹⁴ Försvarsmakten, 2005. s.36.

¹⁵ Ibid, 2005. s. 38.

¹⁶ Ibid, 2005. s. 38.

¹⁷ Ibid, 2005. s. 38.

- Blotta något avsiktligt så som en vilseledande manöver som i sin tur kommer att förstärka de antagande som motståndaren gjort och få denne att agera felaktigt.¹⁹

Genomförande:

Doktrinen framhäver tre viktiga åtgärder riktat mot en god överraskningseffekt. Dessa åtgärder rör genomförandet av en överraskningsoperation.

En effektiv åtgärd mot att överraska motståndaren är att uppträda oväntat i tid rum och sätt, genom att agera och göra det som motståndaren inte kan eller minst av allt tror kommer att inträffa rörande dessa. Tiden syftar mot då anfallet eller åtgärderna tar vid, rummet kan liknas vid var överraskningen kommer att genomföras och från vilken riktning, sättet riktas mot på vilket sätt motståndaren överraskas och vilken kraft som används.²⁰ Åtgärden benämns, *slå oväntat* och kommer att förklaras enligt följande:

- slå motståndaren i oväntad tid
- från oväntad riktning
- med oväntad kraft²¹

När resultatet av överraskningen visas så skall med fördel ett snabbt utnyttjande av reserver göras, riktat mot att bryta ner motståndaren. Denna åtgärd kan först tillämpas då striden har påbörjats och är p.g.a. detta en åtgärd som görs under genomförandet av en operation²². Förklaringen på åtgärden *använd reserver*, kommer förklaras enligt följande:

- Då motståndaren blivit överraskad sätts med fördel reserverna in för att vinna ytterligare effekt.²³

Doktrinen förespråkar att hålla ett högt stridstempo²⁴, detta riktar sig mot att inte ge motståndaren tid att agera och göra motåtgärder för att bryta den egna överraskningen. Denna åtgärd kan benämnas och ses som *snabbhet*. Åtgärden förklaras enligt följande:

- Agera snabbt för större möjlighet till överraskningseffekt.
- Högt stridstempo spelar en betydande roll när det gäller att komma före motståndaren i dess tänkande och agerande.²⁵

Framgångsfaktor:

Regeln som nämns i doktrinen kan förklaras genom följande. På den plats vi är starkare än motståndaren och besitter så kallad lokal överlägsenhet skall vi genom egen handlingsfrihet kunna agera och skapa kraftsamling och överraskning, för att kunna slå motståndaren på dennes svagare punkter som ett steg mot seger.²⁶ Denna regel kommer jag att betrakta och ta

¹⁸ Ibid, 2005. s. 38-39.

¹⁹ Ibid, 2005. s. 38-39.

²⁰ Försvarsmakten, 2005. s. 38.

²¹ Ibid, 2005. s. 38.

²² Ibid, 2005. s. 38-39.

²³ Ibid, 2005. s. 38-39.

²⁴ Ibid, 2005. s. 38-39.

²⁵ Ibid, 2005. s. 38-39.

²⁶ Ibid, 2005. s. 38.

med som en framgångsfaktor i överraskningsoperationen. Framgångsfaktorn kommer att förklaras enligt följande:

- Lokal överlägsenhet → handlingsfrihet → kraftsamling, överraskning = seger.²⁷

3.2 Carl Von Clausewitz syn på överraskning och list, 1780-1831

Carl Von Clausewitz menar att överraskning ligger till grund för alla operationer och skall användas som hjälp för att skapa överlägsenhet mot motståndarens avgörande punkter. Han anser att överraskning skall räknas som en självständig princip p.g.a. sin stora betydelse. Vid tillfällen då överraskningen är lyckad får den stor effekt i att den framtvingar förvirring och missmod hos motståndaren.

Clausewitz skriver att överraskningen i sig inte skall kopplas till ett ”rent överfall” utan att principen skall höra samman med anfallet och användas i de åtgärder som görs på stridsfältet. Han trycker speciellt på att överraskningen skall ligga i ”stridskrafternas fördelning” så väl i anfallsstrid som i försvar.²⁸

Som nämnts tidigare så bygger alla företag, som han uttrycker sig, på överraskning utan några undantag. Detta kan vara på många åtskilliga sätt helt beroende på vad för slags operation som skall genomföras samt beroende på andra faktorer. Företaget eller operationens beroende av överraskning börjar särskiljas redan i ”... arméns, fältherrens och regeringens olika egenskaper.”²⁹ Grunden för överraskning, uttrycker han bygger på två faktorer; förtegenhet och snabbhet.³⁰ Dessa faktorer kräver stor kraft hos de tre aktörerna för en lyckad utgång mot överraskning. Samtidigt som han skriver att ”... med vekhet och slappa principer åstadkommer man ingen överraskning.”³¹

Clausewitz skriver att det ligger i överraskningens natur att detta sällan lyckas fullständigt då det är många friktioner som spelar in och skall slå rätt om denna ska ge en betydande effekt. Han skriver också att det rent av är fel att hoppas och tro att det går att vinna väsentliga framgångar genom överraskning då dessa genomföranden för det mesta omöjliggörs av hela organisationens friktioner.³²

På de lägre nivåerna anser Clausewitz att överraskning passar bäst, då det på en taktisk nivå tar kortare tid och rummet är mer begränsat, vilket skapar större förutsättningar. Han skriver att det blir svårare att lyckas med överraskning ju närmare man kommer politikens höjder. Detta beror mycket på tidsförhållanden, för att planera en belägring och genomföra den med en hel armé krävs mycket tid. Han förordar att överraskningen är mer tänkbar om den genomförs på en kortare tid, t.ex. en dag.

Clausewitz understryker att framgång med överraskningens hjälp inte bara består av ledningens handlande, kraft och beslutsamhet, det beror och påverkas också av andra omständigheter. Han skriver att möjligheten finns för att en större överraskning skall kunna genomföras med framgång, men trycker på att omständigheterna som behövs sällan uppträder och att detta är något som ledaren själv har svårt att påverka.³³

Clausewitz skriver att problemets kärna är att bara den som bestämmer villkoren för sin motståndare vilket endast den som handlar rätt kan göra, kan använda sig av överraskning på ett fördelaktigt sätt. Sedan skriver han att, om överraskning tillämpas genom en felaktig eller olämplig åtgärd så kan det slå tillbaka på en själv och i och med det leda till en kärv motgång.

²⁷ Ibid, 2005. s. 38.

²⁸ Clausewitz, 1991. s. 168.

²⁹ Ibid, 1991. s. 168.

³⁰ Ibid, 1991. s. 168.

³¹ Ibid, 1991. s. 168.

³² Ibid, 1991. s. 168.

³³ Ibid, 1991. s. 169.

Eftersom anfallet innefattar fler positiva åtgärder än försvaret så tillämpas överraskning bäst av anfallande styrka, men han förklarar sedan att fallet inte alltid behöver vara på detta sätt. Om anfallande styrka liksom försvarande styrka planerar överraskning så kommer den få rätt "... som bäst träffar huvudet på spiken."³⁴ Han skriver sedan att detta är hur det bör vara och att livet inte alltid följer denna norm. Anledningen till detta och vad de beror på förklarar han med de psykologiska verkningar som förekommer och som går ut på att vända det sämre läget till något positivt med överraskningens hjälp. Den sida som har ett moraliskt övertag och tror på överraskningen kan många gånger lyckas där han egentligen bör misslyckas.³⁵

Det som Clausewitz uttrycker som list kommer i fortsättningen betraktas med samma innebörd som vilseledning.

Clausewitz jämför och liknar listen vid bedrägeriet då de båda döljer sitt egentliga syfte. Listen går ut på att låta den man vill bedra på egen hand fatta de felaktiga besluten. Clausewitz uttrycker det som att listen är "... ett lurendrejeri med åtgärder."³⁶ Han uttrycker även att "Ty till grund för varje överraskning ligger en om än aldrig så ringa grad av list."³⁷ Han skriver sedan att listen har en ringa betydelse för strategin och att det med listens hjälp är svårt att vinna avgöranden. Då det på grund av skenmanövrar och andra stora åtgärder som ofta är nödvändiga leder till att detta "... sker förgäves och att man sedan saknar dessa styrkor, där avgörandet söks."³⁸

3.2.1 Diskussion

Planering:

Clausewitz skriver att två faktorer ligger till grund för överraskning, förtegenhet och snabbhet. Förtegenhet placeras som en åtgärd som syftar mot planeringsfasen. *Förtegenhet* tolkas här som att kunna hålla saker och ting hemliga, att inte avslöja operationen. För att uppnå detta är det primärt att tänka på vilka som jobbar med detta och vilka som får veta vad och när saker skall inträffa. Åtgärden blir då:

- Sträva efter förtegenhet i staben rörande planeringen utåt sett³⁹
- Personalen bör handplockas och kontrolleras⁴⁰

Ledningens handlande, kraft och beslutsamhet skriver Clausewitz är omständigheter som riktas mot framgång för överraskning. Andra omständigheter kan också närvara och eftersträvas för att uppnå överraskning men att dessa övriga är svårare att uppnå. Att ha en ledning med handlingskraft och beslutsamhet kan ses som en framgång under både planerandet och genomförandet av en operation men kopplas här mot planeringsfasen då detta är något som bör bibehållas redan innan och över tiden under en operation. Åtgärden blir då: *Handlingskraftig ledning* som syftar till att:

- skapa handlingskraft åt ledningen
- hålla beslutsvägarna korta då högt stridstempo kommer att eftersträvas under operationen⁴¹

³⁴ Ibid, 1991. s. 169.

³⁵ Ibid, 1991. s. 169.

³⁶ Clausewitz, 1991. s. 170.

³⁷ Ibid, 1991. s. 172.

³⁸ Clausewitz, 1991. s. 173.

³⁹ Ibid, 1991. s.168.

⁴⁰ Ibid, 1991. s.168.

⁴¹ Ibid, 1991. s. 170.

Clausewitz tillmäter att det alltid finns en vis grad av list i alla operationer som rör överraskning, samt att han liksom den svenska doktrinen uttrycker det, ligger det i motståndarens händer att utifrån vilseledningen fatta de felaktiga besluten⁴². Han visar på svårigheterna med att använda sig av listen då detta kan medföra att för stora risker tas genom att vi i och med detta äventyrar att ha våra förband på fel plats när möjlighet till avgörande framträder. Det han uttrycker här anser jag stämmer bra men att tiderna har förändrats sen vi stred på bredfront på ett linjärt sätt. Jag anser att utvecklingen som gjort att vi strider i mindre enheter med bättre rörlighet, gör det lättare att idag tillämpa listen på ett effektivt sätt. Clausewitz framhåller vilseledningens betydelse kopplat mot överraskning, han förklarar att den listige låter sin fiende dra de felaktiga slutsatser som krävs. Detta kopplas mot att *förstärka det förväntade* som ovan även nämns i den svenska doktrinen. Definitionen utifrån detta presenteras då som att:

- Förstärka det förväntade genom att få motståndaren att fatta beslut och agera utefter felaktiga, ofullständiga och inaktuella uppgifter.⁴³
- Blotta något avsiktligt så som en vilseledande manöver som i sin tur kommer att förstärka de antagande som motståndaren gjort och få denne att agera felaktigt.⁴⁴

Genomförande:

Snabbhet är en av faktorerna som Clausewitz uttrycker ligger till grund för överraskningen. *Snabbhet*, i detta fall, tolkas som att agera snabbt och ha klart för sig vad som skall inträffa, i bästa fall agera snabbare än sin motståndare och ta initiativet i striden. Åtgärden kopplas mot genomförandet av överraskning. Förklaringen jag sett är denna:

- Agera snabbt för större möjlighet till överraskningseffekt.
- Högt stridstempo spelar en betydande roll när det gäller att komma före motståndaren i dess tänkande och agerande.⁴⁵

Clausewitz uttrycker att överraskningen skall användas till att slå motståndaren där det gör stor skada vilket är på de ”avgörande punkterna”. Att *slå mot avgörande punkter* syftar mot att slå fienden på ett ställe som ger stor effekt och sätter denne i gungning. Denna åtgärd äger rum då tillfället ges under operationens gång. Definitionen på denna åtgärd blir enligt följande:

- Använda överraskningen för att skapa möjlighet att slå mot motståndarens avgörande punkter.⁴⁶

När han uttrycker att överraskningen i sig inte är något rent anfall så syftar han mot att överraskningen skall ligga i själva anfallet riktat mot hur du använder din rörlighet, kraftsamling och så vidare som då blir överraskning i sig självt.⁴⁷ Detta kan liknas mot vad den svenska doktrinen säger när den uttrycker att vi skall uppträda oväntat i tid rum och sätt.⁴⁸ Denna åtgärd kommer att benämnas som att *slå oväntat* med definitionen att:

- slå motståndaren i oväntad tid
- från oväntad riktning
- med oväntad kraft⁴⁹

⁴² Försvarsmakten, 2005. s.39.

⁴³ Clausewitz, 1991. s. 172.

⁴⁴ Ibid, 1991. s. 172.

⁴⁵ Clausewitz, 1991. s. 168.

⁴⁶ Ibid, 1991. s. 168.

⁴⁷ Ibid, 1991. s. 168.

⁴⁸ Försvarsmakten 2005, s.38.

⁴⁹ Ibid, 2005. s. 38.

3.3 Ett sovjetiskt och ryskt synsätt på överraskning, 1950-

Överraskningsoperationer har inte visat sig behöva överrumpla motståndaren för att få en lyckad utgång. Att få framgång i sin överraskning bygger på att utnyttja motståndarens materiella och psykiska svagheter. "... Ofta räcker det med att välja plats, metod och tidpunkt..."⁵⁰ och överraska motståndaren genom att använda dessa på ett okonventionellt vis.

Överraskning kan tillämpas på alla nivåer och på många olika sätt och utföranden. Trots att motståndaren varit förvarnad så har överraskningens goda effekt många gånger varit ett faktum. Detta beror ofta på att motståndaren inte dragit rätta slutsatser och sett konsekvenserna av fiendens handlande. Samt att de inte har agerat med tillräcklig kraft mot detta hot. En numerärt överlägsen motståndare kan bekämpas om okonventionella medel och metoder använts riktade mot överraskning och vilseledning. Genom att på detta sätt skapa dynamik i det operativa förloppet som i sin tur önskas utmynna i att det:

- "medför fördröjning, förvirring, kaos och panik för försvararen, åtminstone tidsbrist för motverkan"⁵¹, samt
- "förhindra försvararens återtagande av det förlorade initiativet innan de operativa målen har nåtts"⁵².

Motståndaren kan överraskas om helt ny materiel och teknik används samt om gammal och väl utprovad materiel används och tillämpas på ett nytt sätt. Genom detta "... kan dessutom försvararen invigas i en falsk säkerhet före anfallets genomförande, samt vilseledas avseende avsikt och slutmål."⁵³ Genom att göra motståndaren osäker på sin egen förmåga kan framgång också vinnas då syftet är att motståndaren skall förlora sin motståndskraft och vilja.⁵⁴

Vilseledning är ett medel som använts för att åstadkomma överraskning men också för att bidra till att andra principer uppnås så som handlingsfrihet och lokal överlägsenhet. "I Sovjetunionen fanns ett sammanfattat begrepp för aktiviteter som syftar till överraskning."⁵⁵ Det sammanfattar de åtgärder som görs för att vilseleda och dölja den verkliga avsikten och metoden. Detta uttryck är *maskirovka*.⁵⁶ Överraskning kan åstadkommas som ett resultat av medvetna åtgärder, som är till för att ge motståndaren en felaktig syn på läget.

I litteraturen beskrivs några principiella grunder för hur vilseledning och desinformation skall genomföras för att åstadkomma överraskning:

- "Planering skall ske på *så hög nivå som möjligt*, för att undvika motstridiga och avslöjande åtgärder.
- Motståndarens kognitiva perceptionsförmåga skall fastställas, (Här klarläggs underrättelsetjänstens kapacitet, dess personals kulturella bakgrund och analysförmåga, samt beslutsfattarens vilja och förmåga att bestämma sig.)
- Endast vilseledande åtgärder utförs som motståndaren kan observera, analysera och därmed också reagera på.
- Vilseledning skall genomföras realistiskt, det vill säga tillräckligt svårupptäckt, med tillräckligt stor insats och vara tillräckligt sannolik för att verka trovärdig eller för att verkliga åtgärder som inte kan döljas skall 'drunkna i bruset'.
- Vilseledning och desinformation skall förstärka de förutfattade missuppfattningar som gynnar de egna syftena.

⁵⁰ Ulfving, 2006. s. 13.

⁵¹ Ulfving, 2006. s. 13.

⁵² Ibid, 2006. s. 14.

⁵³ Ibid, 2006. s. 14.

⁵⁴ Ibid, 2006. s. 14.

⁵⁵ Ibid, 2006. s. 14.

⁵⁶ Ulfving, 2006. s. 26.

- Originalitet och samordning skall eftersträvas. Samtidigt visar man avsiktligt fantasilöshet och oordning, varvid verkliga avsikter och åtgärder döljs.
- Split och söndring skall, om möjligt, utsås hos den angripne, vilket förstärker överraskningseffekten.”⁵⁷

3.3.1 Diskussion

Planering:

En åtgärd som Ulfving nämner riktad mot planering är att planera det okonventionella. De planerade åtgärderna görs med god fantasi på ett okonventionellt vis och syftar mot att göra något som inte förväntas av sin motståndare. Denna åtgärd tillämpas både i planerandet och i genomförandet av en operation⁵⁸.

Åtgärden benämns, *planera okonventionellt* och syftar mot att:

- Välja plats där striden eller anfallet skall äga rum
- välja metod på vilket sätt du skall anfalla/överraska motståndaren
- välja tidpunkt då du tänker genomföra detta⁵⁹

När Ulfving räknar upp grunderna avseende vad som krävs på vägen mot överraskning tar han upp vikten av att vid planering arbeta så dolt som möjligt. Han pekar på vikten av att kontrollera den egna personalen för att inte avslöja något om den planerade operationen. Detta riktar sig mot den åtgärd som jag här benämner som *förtegenhet* och syftar som nämnts tidigare mot att:

- Sträva efter förtegenhet i staben rörande planeringen utåt sett
- Personalen bör handplockas och kontrolleras⁶⁰

All planering rörande överraskningen görs dold och endast de vilseledande åtgärderna visas och möjliggörs för motståndaren, dessa uppgifter och skenverksamhet skall inte visas på ett ej troligt vis, utan skall vittna om realitet. Det sätt som motståndaren tror att vi kan agera på ska förstärkas för att vinna egen trolighet. Till grunderna hör också att vilseledningen som görs skall vara sannolik för motståndaren och stämma överrens med vad han kan tänka sig att agerandet kommer att bli. Detta hör samman med att *förstärka det förväntade* som förklarats ovan, med definitionen att:

- Förstärk det förväntade genom att få motståndaren att fatta beslut och agera utefter felaktiga, ofullständiga och inaktuella uppgifter.
- Blotta något avsiktligt så som en vilseledande manöver som i sin tur kommer att förstärka de antagande som motståndaren gjort och få denne att agera felaktigt.⁶¹

I litteraturen beskriver Ulfving att vilseledningen i sig måste vara realistisk inte bara i avseende att det verkar troligt utan också kopplat till hur vida informationen som kan väljas att läckas ut till motståndaren. Informationen som läckt ut kommer inte verka trolig om den avslöjar för mycket eller kommer motståndaren tillhanda alltför lätt. *Vilseledningen* måste även vara *realistisk* i det avseendet att angriparen uppfattar en viss grad av verksamhet som

⁵⁷ Ibid, 2006. s. 25-26.

⁵⁸ Ibid, 2006. s. 14.

⁵⁹ Ibid, 2006. s. 14.

⁶⁰ Ibid, 2006. s. 25.

⁶¹ Ulfving, 2006. s. 25-26.

stämmer överens med de nya vilseledande underrättelserna som kommit dem tillhanda. Definitionen på detta blir då att:

- Vilseledande information skall vara realistisk och inte överdriven.
- Kommer motståndaren över massa information på ett lätt sätt så kan denne bli misstänksam.⁶²

Genomförande:

Ulfving skriver, ”Ofta räcker det med att välja plats, metod och tidpunkt.”⁶³ Med detta menar han att valet av dessa skall vara oväntade för motståndaren eller att dessa skall kombineras på ett intelligent sätt för att uppnå överraskning. Denna åtgärd kan kopplas till både planerandet och genomförandet av en operation men riktar sig här mot genomförandet där åtgärden ses som att *slå oväntat*, med definitionen att:

- slå motståndaren i oväntad tid
- från oväntad riktning
- med oväntad kraft⁶⁴

Vikten av att få motståndaren i en falsk trygghet framhålls då detta går ut på att påverka motståndarens vilja och motståndskraft genom att vilseleda motståndaren till en falsk trygghet och plötsligt överraska denne genom att agera på ett okonventionellt vis. I Ulfvings förklaring av den sovjetiska och ryska uppfattningen rörande överraskning så förespråkas användandet av teknik på ett okonventionellt sätt och att på så vis överraska sin motståndare. Denna åtgärd kommer att benämnas som att, *agera okonventionellt*, med definitionen att:

- Våga agera på ett okonventionellt vis.

Detta genom användning av ny teknik samt gammal teknik på ett nytt sätt.⁶⁵

Enligt texten så bygger överraskning på att utnyttja de materiella och psykiska svagheter hos sin motståndare. Detta leder till att vikten av att så tidigt som möjligt analysera sin motståndare ökar, för att på bästa sätt kunna utnyttja dess svagheter och ha handlingsfrihet att anfälla denne då möjligheten ges.⁶⁶ Jag anser att detta påbörjas redan under planeringen men har valt att rikta denna åtgärd mot genomförandet då överraskningen i sig kommer att användas. Åtgärdens benämning blir att, *utnyttja svagheter* som beskrivs enligt följande:

- Utnyttja motståndarens materiella och psykiska svagheter.
- Studera motståndaren och var observant när tillfälle ges.⁶⁷

Ulfving förklarar att operationen eller anfallet skall ge sken av att vara ostrukturerat med splittrad kraft som i sin tur döljer den samordnade och välplanerade verksamheten. Vilseledningen skall också inriktas för att påverka motståndaren så denne splittrar sin egen styrka för att på så sätt skapa bästa möjliga väg för den egna överraskningen. När Ulfving beskriver några principiella grunder på väg mot överraskningen så skriver han bland annat att ”... split och söndring skall, om möjligt, utsås hos den angripne, vilket förstärker

⁶² Ibid, 2006. s. 25-26.

⁶³ Ibid, 2006. s. 14.

⁶⁴ Ibid, 2006. s. 14.

⁶⁵ Ibid, 2006. s. 14.

⁶⁶ Ibid, 2006. s. 14.

⁶⁷ Ulfving, 2006. s. 14.

övertagningseffekten.”⁶⁸ Denna åtgärd benämns som att, *splittra motståndarens styrka* och beskrivs enligt följande:

- Splittra motståndarens styrkor för att skapa egen möjlighet till övertagning och få ut bästa effekt av denna.⁶⁹

Framgångsfaktorer:

Ulfving skriver att möjligheten till att slå en numerärt överlägsen motståndare finns om användandet av övertagning och vilseledning på ett okonventionellt sätt blir möjligt. Jag tror att han här syftar till ett agerande som på något sätt ställer och chockar motståndaren och gör dennes möjligheter till ett eget agerande svårare. Detta anser jag syftar mot det som tagits fram tidigare i form av en framgångsfaktor som riktar sig mot att övertagningen i sig kan ge ett *psykologiskt övertag* samt att egen *stridsekonomi* kan skapas. Definitionen utav detta blir då följande:

- Övertagning ger möjlighet till psykologiskt övertag samt stridsekonomi, då motståndaren övertagats så finns större möjligheter till att med en mindre styrka slå en större.⁷⁰

3.4 Liddell Harts syn på övertagning (surprise) och vilseledning (luring), 1895-1970

Liddell Hart tillskriver övertagningen som en av grundprinciperna. Han försökte förenkla principernas användande genom att göra de färre och kategorisera dessa. Liddell Hart tog till en början fram åtta principer vilka var enligt följande:

- Försvarandet av målet
- Offensiv handling
- Övertagning
- Koncentration
- Stridsekonomi
- Säkerhet/regler
- Rörlighet
- Samarbete

Han insåg att åtta principer var för mycket att hålla reda på. Istället så värderade han dessa och slog ihop några då de i princip stod för samma sak och kom slutligen fram till följande lag, Stridsekonomi och till denna fyra principer: Säkerhet, Rörlighet, Koncentration och Övertagning.⁷¹

Liddell Hart förklarar principen med att övertagning består av att slå motståndaren vid en oväntad tidpunkt, från ett oväntat håll samt att göra detta med oväntad kraft. Han skriver även att övertagning ofta är en blandning av dessa tre.

⁶⁸ Ibid, 2006. s. 25-26.

⁶⁹ Ibid, 2006. s. 25-26.

⁷⁰ Ibid, 2006. s. 13-14.

⁷¹ Hart, 1939. s. 179-182.

Historien visar på att trots att en fiende är uttröttad och splittrad så krävs det en överraskning av motståndaren för att slutgiltigt bryta ner denne. Överraskningen måste även vara en blandning av olika åtgärder för att lyckas.⁷²

Det mest primära att tänka på vid planeringen av en överraskning är "... the line of least expectation."⁷³ Frasen syftar mot att välja den mest oförutsägbara vägen i agerandet mot motståndaren, istället för att välja den väg som skulle vara den lättaste och mest väntad att ta.

Han reflekterar även över att det är bäst att vara så anpassningsbar som möjligt riktat mot vilka förhållanden som råder och att välja en metod som passar till just den rådande situationen samtidigt som metoden skall ge möjlighet till ett offensivt agerande när tillfället ges.

Han visar på de psykologiska verkningar som spelar in och som genom historien blivit kända fakta. En envis motståndare som kämpat för sin sak har många gånger givit upp då de upptäckt att de plötsligt blivit anfallna i sidan av en ny och utvilad styrka.

Det har många gånger bevisats att motståndaren kan distraheras utan att den egna styrkan behöver gå in i strid. Detta genom att använda list istället för vapen, Liddell Hart skriver att list och vilseledning inte är något som man lär sig genom att läsa militära manualer för strid men att kunskapen finns i tidigare militärhistoria och i 'military fiction'.⁷⁴

Liddell Hart förklarar synen som den franske officeren och militärteoretikern Ferdinand Foch⁷⁵ tillskrev överraskningen. Foch liknar motståndaren vid en människokropp där inte alla lemmar behövs skäras av för att slå motståndaren. Han menar på att ett dödligt slag mot rätt organ kan besegra motståndaren. Liddell Hart tillskriver att Foch på detta sätt förenklar det hela för mycket då de inre organen av naturliga skäl kommer att vara skyddade mot angrepp. Han säger i stället att krafterna som skyddar detta organ måste bekämpas först, för att de vitalaste organen skall blottas och ge möjlighet till ett avgörande slag.

Foch hade en teori om att genom användandet av ny teknik köra över sin motståndare med hjälp av den fysiska stridskraften. Samtidigt menar Liddell Hart att man genom den nya tekniken mer påverkar och överraskar sin motståndare på det psykologiska planet än på det fysiska. Då den nya tekniken bara påverkar fysiskt genom att skapa fler stupade soldater på stridsfältet, samtidigt som den stora överraskningen och effekten påverkar på det mer psykologiska planet.

Liddell Hart skriver att turen i sig lika lite kan frångiljas från krig som i livet självt. Han skriver. "Hence the unexpected cannot guarantee success. But it guarantees the best chance of it. That is why the successes of history, if not won by exceptionally clever generalship, have been won by generalship that was astoundingly bold-or were due to opponent being blindly foolish."⁷⁶

Enligt Liddell Hart är det ett känt fakta att möjligheten till att vilseleda motståndaren med en skenmanöver i form av en tillbakaryckning följt av ett avgörande motanfall sällan varken beskrivs i våra militära manualer eller övas på när möjligheten finns. Men trots det så är vilseledning i första hand en manöver som är djup rotad i våra traditioner. Liddell Hart uttrycker att vilseledningen nästan kan nämnas som den historiska metoden för den brittiska armén. För det andra har metoden visat sin betydelse när den använts till att vinna de flesta av de avgörande slagen under första världskriget. Han skriver att metoden har visat sig bli allt mer effektiv och betydande under de senaste och mer moderna krigen, än vad det varit

⁷² Hart, 1939. s. 202.

⁷³ Ibid, 1939. s. 202.

⁷⁴ Hart, 1939. s. 203.

⁷⁵ http://sv.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_Foch

⁷⁶ Hart, 1939. s. 204.

tidigare. Liddell Hart avslutar med att trycka på vikten av att öva mer på denna metod då tillfälle ges.⁷⁷

3.4.1 Diskussion

Planering:

Då Liddell Hart skriver meningen ”... the line of least expectation.”⁷⁸ Så syftar han till att vid planeringen av en överraskningsoperation välja den mest oväntade planen. Denna skall om möjligt inte gå att förutse för motståndaren. För att uppnå det oväntade analyseras det fram vad motståndaren kan tänkas tro att ”vi” kommer att göra. Därefter agerar ”vi” efter det för motståndaren minst troliga eller inte alls troliga alternativet. Detta kan kopplas vidare mot att detta sker i planerandefasen. Åtgärden nämns som att, *planera det oväntade* och definitionen av åtgärden är att:

- Planera för det mest oväntade.

Planeringen skall syfta till att göra det som motståndaren minst tycker verkar troligt eller det som han inte ens kan föreställa sig.⁷⁹

Genomförande:

Liddell Hart pekar på tre grunder för en lyckad överraskning. Dessa är att slå motståndaren i oväntad tid, från en oväntad riktning och med oväntad kraft.⁸⁰ I en jämförelse med vad de sovjetiska och ryska doktrinerna nämner om detta så beskriver de båda denna åtgärd på nästan samma sätt. De sovjetiska och ryska doktrinerna nämner vikten av att välja plats, metod och tidpunkt på ett okonventionellt sätt för att gynna överraskningseffekten.⁸¹ Det som Liddell Hart beskriver som att slå i oväntad tid kopplas mot det som doktrinerna nämner som att välja tidpunkt för slaget, att slå motståndaren från en oväntad riktning kan jämföras med att välja plats var ifrån striden skall utgå. Rörande det Liddell Hart skriver som att slå med oväntad kraft kan liknas vid det doktrinerna beskriver som att välja den metod som skall användas vid slaget. Trots att mina jämförelser och liknelser i detta fall inte är perfekta så anser jag att de Liddell Hart och de ryska och sovjetiska doktrinerna beskriver pekar på samma sak. Denna åtgärd kommer att ses som en aktiv handling i genomförandet. Åtgärden kan användas i helhet eller med en eller två utvalda delar beroende på operationens karaktär. Åtgärden benämns som tidigare genom att *slå oväntat* och presenteras som följer:

- Slå motståndaren i oväntad tid
- från oväntad riktning
- med oväntad kraft⁸²

I litteraturen nämns att en fiende som visat sig stark och envis ofta förlorat sin styrka och vilja då de plötsligt blivit anfallna av en ny och utvilad styrka från ett annat håll. Detta pekar på fördelarna med att både överraska med hjälp av reservtrupper eller använda dessa som det slutgiltiga hammarslaget för att bryta ner motståndaren. Åtgärden äger rum i själva striden och kopplas därför till det som benämns genomförandefasen. Som nämnts ovan benämns åtgärden som att, *använd reserver* och med förklaringen att:

⁷⁷ Ibid, 1939. s. 205.

⁷⁸ Ibid, 1939. s. 202.

⁷⁹ Ibid, 1939. s. 202.

⁸⁰ Ibid, 1939. s. 202.

⁸¹ Ulfving, 2006. s. 14.

⁸² Hart, 1939. s. 202.

- Då motståndaren blivit överraskad sätts med fördel reserverna in för att vinna ytterligare effekt.⁸³

Liddell Harts kritik mot generalen Foch anser jag inte riktar sig mot att försöka visa att Foch hade fel då han liknar armen vid en stor kropp och de avgörande punkterna som vitala organ som med fördel skall bekämpas. Liddell Harts kritik riktar sig mer mot att Foch förenklade det hela för mycket då han inte tittade på eller beskrev svårigheterna med att komma åt dessa avgörande punkter som i regel kommer försvaras av lemmarna på kroppen.⁸⁴ Utifrån detta så kommer jag att tolka texten på följande sätt. För att segra över sin fiende så krävs att ”vi” slår på de ställen som gör mest skada, mot de så kallade avgörande punkterna. Dessa punkter skyddas ofta av motståndaren, men ger bra effekt då de kan påverkas och bekämpas. Dessa kan med fördel komma åt genom tillämpningen av överraskning. Denna åtgärd hör till de agerande som tillämpas under genomförandet av en operation och benämns som att, *slå mot avgörande punkter*. Åtgärden beskrivs som följer:

- Använd överraskningen för att skapa möjlighet att slå mot motståndarens avgörande punkter.⁸⁵

Framgångsfaktorer:

Liddell Hart beskriver något som han benämner som lagen i sin katalogisering av principerna. Han skriver att möjligheten finns att påverka sin motståndare med hjälp av överraskning och list utan att gå i strid. Detta pekar på att framgång kan vinnas genom användandet av överraskning eller vilseledning utan att behöva sätta in stridskrafterna eller endast en numerärt mindre styrka. Detta väljer jag att koppla vidare mot stridsekonomin. Liddell Hart framhäver de psykologiska övertaget som kan vinnas genom överraskning och syftar till att motståndaren uppfattas stark och onåbar som i sin tur bryter ner den andres kraft och vilja att fortsätta striden. Detta kommer att betraktas som en framgångsfaktor och syftar mot det som nämnts tidigare i uppsatsen, nämligen att *Psykologiskt övertag samt stridsekonomi* kan skapas med hjälp av överraskning. Detta definieras enligt att:

- Överraskning ger möjlighet till psykologiskt övertag samt stridsekonomi. Då motståndaren överraskats så finns större möjligheter till att med en mindre styrka slå en större.⁸⁶

⁸³ Ibid, 1939. s. 202.

⁸⁴ Hart, 1939. s. 205-206.

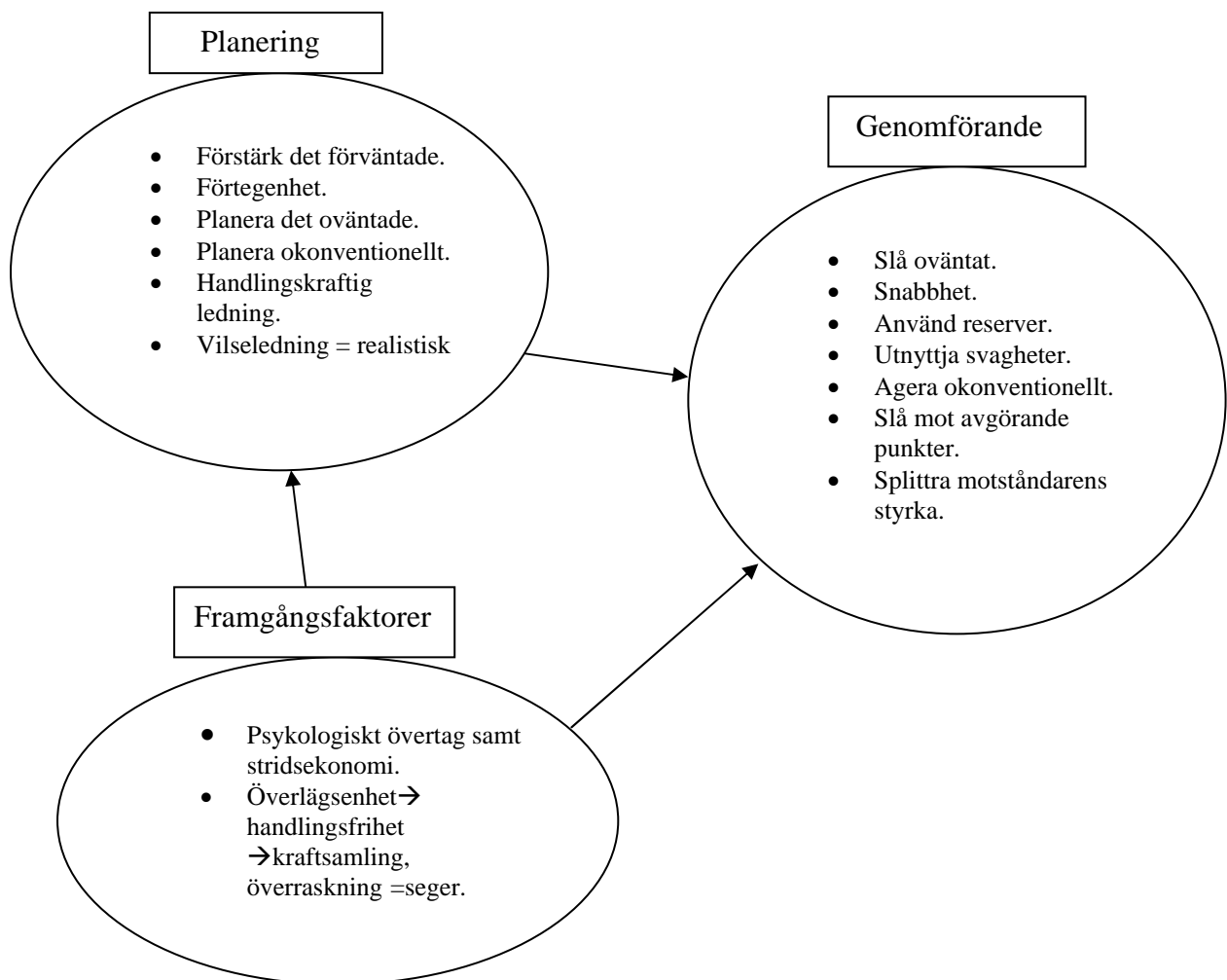
⁸⁵ Ibid, 1939. s. 205-206.

⁸⁶ Ibid, 1939. s. 202-203.

4 Resultat

4.1 Resultatmodell

I denna del kommer jag att presentera mitt resultat som grundar sig på de ovan nämnda doktrinerna och militärteoretikernas syn på avgörande verktyg och tankegångar på väg mot en lyckad överraskningsoperation. Åtgärderna som kommer att presenteras är tagna från den diskussion som förts tidigare. Vissa av åtgärderna som presenteras nedan delas av fler författare, samtidigt som andra är fristående men värda att ta med då de ger relevant information och återfinns tydligt i författarens förklaring av överraskning. Resultatet av detta presenteras först grafiskt (se bild 1*) och därefter i en tabell med förklarande text (se rubrik 4.2-4.4).

* Bild 1.

4.2 Planeringsfasen

Förstärk det förväntade ^{87, 88, 89} .	Förstärk det förväntade genom att få motståndaren att fatta beslut och agera utefter felaktiga, ofullständiga och inaktuella uppgifter. Blotta något avsiktligt så som en vilseledande manöver som i sin tur kommer att förstärka de antagande som motståndaren gjort och få denne att agera felaktigt.
Förtegenhet ^{90, 91} .	Sträva efter förtegenhet i staben rörande planeringen utåt sett. Personalen bör handplockas och kontrolleras.
Planera det oväntade ⁹² .	Planera för det mest oväntade. Planeringen skall syfta till att göra det som motståndaren minst tycker verkar troligt eller det som han inte ens kan föreställa sig ("the line of least expectations").
Planera okonventionellt ⁹³ .	Välj plats där striden eller anfallet skall äga rum, välj metod på vilket sätt du skall anfalla/övertaska motståndaren och välj tidpunkt då du tänker genomföra detta. Dessa åtgärder görs med god fantasi på ett okonventionellt vis.
Handlingskraftig ledning ⁹⁴ .	Skapa handlingskraft åt ledningen och håll beslutsvägarna korta då högt stridstempo kommer att eftersträvas under operationen.
Vilseledning = realistisk ⁹⁵ .	Vilseledande information skall vara realistisk och inte överdriven. Kommer motståndaren över massa information på ett lätt sätt så kan denne bli misstänksam.

⁸⁷ Försvarsmakten, 2005. s. 38-39.

⁸⁸ Ulfving, 2006. s. 25-26.

⁸⁹ Clausewitz, 1991. s. 172.

⁹⁰ Ulfving, 2006. s. 25.

⁹¹ Clausewitz, 1991. s.168.

⁹² Hart, 1939. s.202.

⁹³ Ulfving, 2006. s. 14.

⁹⁴ Clausewitz, 1991. s. 170.

⁹⁵ Ulfving, 2006. s. 25-26.

4.3 Genomförandefasen

Slå oväntat ^{96, 97, 98, 99} .	Slå motståndaren i oväntad tid, från oväntad riktning och med oväntad kraft.
Snabbhet ^{100, 101} .	Agera snabbt för större möjlighet till överraskningseffekt. Högt stridstempo spelar en betydande roll när det gäller att komma före motståndaren i dess tänkande och agerande.
Använd reserver ^{102, 103} .	Då motståndaren blivit överraskad sätts med fördel reserverna in för att vinna ytterligare effekt.
Utnyttja svagheter ¹⁰⁴ .	Utnyttja motståndarens materiella och psykiska svagheter. Studera motståndaren och var observant när tillfälle ges.
Agera okonventionellt ¹⁰⁵ .	Våga agera på ett okonventionellt vis. Genom användning av ny teknik samt gammal teknik på ett nytt sätt.
Slå mot avgörande punkter ^{106, 107} .	Använd överraskningen för att skapa möjlighet att slå mot motståndarens avgörande punkter.
Splittra motståndarens styrka ¹⁰⁸ .	Splittra motståndarens styrkor för att skapa egen möjlighet till överraskning och få ut bästa effekt av denna.

4.4 Framgångsfaktorer

psykologiskt övertag samt stridsekonomi ^{109, 110} .	Överraskning ger möjlighet till psykologiskt övertag samt stridsekonomi. Då motståndaren överraskats finns större möjligheter till att med en mindre styrka slå en större.
Lokal överlägsenhet → handlingsfrihet → kraftsamling, överraskning = seger ¹¹¹ .	Överlägsenhet skall nyttjas genom att med handlingsfrihet tillämpa kraftsamling och överraskning på vägen mot en seger.

⁹⁶ Hart, 1939. s. 202.

⁹⁷ Försvarmakten, 2005. s. 38-39.

⁹⁸ Ulfving, 2006. s. 14.

⁹⁹ Clausewitz, 1991. s. 168.

¹⁰⁰ Ibid, 1991. s.168.

¹⁰¹ Försvarmakten, 2005. s. 38-39.

¹⁰² Ibid, 2005. s. 38-39.

¹⁰³ Hart, 1939. s. 202.

¹⁰⁴ Ulfving, 2006. s. 14.

¹⁰⁵ Ibid, 2006. s.14.

¹⁰⁶ Hart, 1939. s. 205-206.

¹⁰⁷ Clausewitz, 1991. s. 168.

¹⁰⁸ Ulfving, 2006. s. 26.

¹⁰⁹ Ibid, 2006. s. 13-14.

¹¹⁰ Hart, 1939. s. 202-203.

5 Avslutning

Som resultatet visat ovan så finns det ett stort antal åtgärder som beskrivs i texterna. De framtagna åtgärderna är som tidigare beskrivet, valda utifrån hur tydligt de redovisas och vilken tyngd texterna lägger på att förklara dessa. Utifrån min tolkning i diskussionen så har texterna förklarat vissa åtgärder snarlikt och andra mer skilt trots att det syftat på samma åtgärd.

Mest utmärkande bland åtgärderna i planeringsfasen är att *förstärka det förväntade* som finner stöd av tre källor. Utmärkande för genomförandefasen är att åtgärden *slå oväntat* som finner stöd hos samtliga studerade källor. Den utmärkande framgångsfaktorn som visat sig genom denna forskning är att *psykologiskt övertag och stridsekonomi* kan skapas genom att tillämpa överraskning.

Bortsett från åtgärden som stöds av samtliga studerade källor går en gemensam nämnare att utläsa då alla förespråkar vikten av användandet rörande vilseledning. Principen vilseledning har här inte tolkats som en ren åtgärd, utan kan ses som en större faktor som spelar in i ovan framtagna åtgärder. Trots detta kan det sägas att vilseledning bör användas simultant med överraskning för att få en lyckad utgång av operationen.

Jag tror att min egen inverkan på väg mot resultatet har förminskats genom min låga förkunskap inom ämnet och att jag i följd av detta innan forskningens början inte kände till någon åtgärd av dessa som skulle kunnat applicerats in i resultatet. Då forskningen syftat till att genom åtgärder visa på det som krävs mot en lyckad överraskning och inte på något sätt förhöja eller kritisera reliabiliteten hos någon av de använda texterna så anser jag att objektiviteten i min bearbetning av texterna har varit god.

Riktat mot de framtagna resultaten i "resultatmodellen" så går det att se att vissa av åtgärderna funnit mer stöd i texterna än andra. Jag anser att åtgärderna som finner stöd hos få författare inte på något sätt skall uteslutas utan tycker istället att det skulle vara intressant att se hur dessa skulle stå sig om fler texter av andra militärteoretiker och doktriner analyserades mot samma frågeställning och syfte.

5.1 Fortsatt forskning

Forskningen skulle kunna utgå från samma problemställning som i denna uppsats men med andra doktriner och militärteoretiker som grund för denna. Därefter så skulle de olika resultatmodellerna kunna jämföras och utifrån detta dra slutsatser om eventuella skillnader eller likheter mellan de båda.

Ett alternativ skulle kunna vara att helt ändra avgränsning för den fortsatta forskningen och istället inrikta forskningen mot en annan arena eller en högre strategisk nivå för att analysera om eller hur den då framtagna resultatmodellen skulle skilja sig från den i ovan presenterade modellen.

Intressant skulle också vara att se någon uppsatsskrivande använda "resultatmodellen" från denna uppsats och testa den mot redan genomförda överraskningsoperationer i form av en eller flera kvalitativa eller kvantitativa fallstudier, för att på så sätt kontrollera validiteten av den framtagna modellen.

¹¹¹ Försvarsmakten, 2005. s.38-39.

5.2 Anfallet mot Eben Emael 1940

Fallstudie:

Nedan följer ett exempel på hur ”resultatmodellen” skulle kunna användas vid en analys av en överraskningsoperation. Först kommer operationen att beskrivas deskriptivt och därefter kommer åtgärderna utifrån modellen redovisas enligt tidigare, uppdelad i planerande, genomförande och framgångsfaktorer.

Fortet Eben Emael började byggas år 1931 och stod klart 1935. Fortet byggdes för att vara ointagbart. Fortet är beläget i nordöstra Belgien, mellan Maastricht och Liège där floden Meuse och Albertkanalen möts. Fortet var byggt för att skydda den östra gränsen antingen genom att försvara sig eller spränga tre nyckelbroar i närheten. Bemanningen i fortet bestod av en garnison belgiska soldater på ca 750 man.

Den 10 maj strax före gryningen anfölls fortet av ett litet detachement tyska stormpionjärer. Huruvida uppdraget skulle lyckas eller ej berodde helt på vilken överraskningseffekt detachementet kunde framkalla. För att göra detta möjligt så var sekretessen inför operationen extrem. All utbildning av soldaterna som skulle delta skedde bakom höga murar och med total isolering av truppen. Sekretessen var så stor att soldaterna inte ens fick känna till varandras namn, vid ett tillfälle under utbildningen så dömdes två av dessa soldater till döden för mindre brott rörande sekretesslagen. Efter sex månader in i utbildningen och förövningen ansåg chefen för detachementet att de var redo att påbörja uppdraget. Detachmentet på 86 soldater transporterades i elva stycken glidflygplan. Detta var första gången i militärhistorien som glidflygplanen användes i en stridsoperation. Rakt över gränsen mot Belgien kopplades glidflygplanen bort från dess bärare och började sin ljudlösa resa från 1800 meters höjd ner mot sitt mål ca 20 km längre bort.

Planet där chefen över styrkan löjtnant Witzig och ett annat plan kom på avvägar på sin resa mot målet. Men de övriga nio glidflygplanen precisionslandade med lyckat resultat på fortets tak. I löjtnant Witzigs frånvaro tog fanjunkare Wenzel befälet av den återstående styrkan på 55 stormpionjärer som genast tog sig an lösandet av uppgiften.

Anfallet fortsatte med att stormpionjärerna gav sig på fortet med handgranater, eldkastare och en helt ny konladdning med riktad sprängverkan som inte tidigare använts. De tyska soldaterna lyckades förstöra nio kanoner och dess kupoler som var tillför att skydda gränsen och fortet. Belgarna gjorde motstånd och kämpade tappert men tyskarna hade dem i en fälla. Under eftermiddagen samma dag kom plötsligt det belgiska infanteriet och gjorde ett motanfall för att undsätta de instängda försvararna i fortet. Detachmentet bet sig fast i den norra delen av fästningen tills det att de tyska markstridskrafterna tagit sig fram till fortet ett dygn efter luftlandsättningen.

Stormpionjärerna hade efter operationen förlorat sex soldater och fått 15 skadade, samtidigt som de lyckats inta den 750 man starka befästningen Eben Emael.¹¹²

5.3 Analyserade åtgärder från resultatmodellen

5.3.1 Vid planering

I planeringsskedet så byggde det mesta på att *planera de oväntade* för fienden samt att planera på ett *okonventionellt vis*, när tyskarna valde att anfalla från luften med hjälp av glidflygplan som genomförde en landning ingen trodde var möjligt. Det gjorde att motståndaren överraskades helt. Detta hade inte varit möjligt om planen hade läckt ut på ett eller annat sätt, därför var *förtegenheten* som eftersträvades en viktig del. Den *handlingskraftiga ledningens* betydelse kan anses vital då chefen över styrkan enligt källor själv beslutade när truppen var

¹¹² Smedberg, Marco, *Om stridens grunder* (Italien: Page One Publishing, 1999). s. 186-189.

redo samt att ledningens handlingskraft på de lägre nivåerna visas då styrkan trots ny befälsordning fortsätter sitt anfall.

5.3.2 Vid genomförande

Det tyska detachementet använde sig verkligen av att *slå oväntat* då de plötsligt landade på fortet Eben Emaels tak. Genom att anfalla uppifrån så utnyttjades *motståndarens svagheter* då fästningen var gjord för att stå emot anfall från marken runt om fortet och inte genom taket. *Snabbhet* genomsyrade hela denna operation för att öka överraskningseffekten hos belgarna, då de tyska stormpionjärerna inte gav sin motståndare någon tid att uppfatta situationen.

Överraskningsoperationen genomfördes på ett *okonventionellt vis* då gammal materiel användes på ett nytt sätt i form av glidflygplan som för första gången användes i en stridsoperation. Ny materiel gav även ett övertag då de nya konladdningarna användes och gav tyskarna framgång.

5.3.3 Framgångsfaktorer

Tyskarna vann *ett psykologiskt övertag* genom den välplanerade och väl genomförda överraskningsoperationen. Denna gav även möjlighet till *god stridsekonomi* för tyskarna då de lyckades slå en numerärt överlägsen motståndare med hjälp av det psykologiska och fysiska övertaget de åstadkom genom överraskningsoperationen.

7 Referenser

Tryckta

Clausewitz, C von, *Om kriget* (Uddevalla: Bonnier Fakta Bokförlag AB, 1991)

Ejvegård, Rolf, *Vetenskaplig metod* (Lund, Studentlitteratur, 2003)

Försvarmakten, *Doktrin för markoperationer*(Värnamo: Fälth & Hässler, 2005)

Försvarmakten, *Doktrin för gemensamma operationer* (Stockholm: Fälth & Hässler, 2005)

Försvarmakten, *Militärstrategisk doktrin* (Stockholm: Fälth & Hässler 2002)

Hart, Liddell, *Thoughts on war* (London: Faber and Faber LTD, 1939)

Smedberg, Marco, *Om stridens grunder* (Italien: Page One Publishing, 1999)

Thurèn, Torsten, *Vetenskapsteori för nybörjare* (Malmö: Torsten Thurèn och Liber AB, 1999)

Ulfving, Lars, *Överraskning och vilseledning. Sovjetiska och ryska vilseledningsprinciper i krig och fred*(Hallstavik: Svenskt Militärhistoriskt bibliotek, 2006)

Widén Jerker, Ångström Jan, *Militärteorins grunder* (Stockholm: FMLOG ServE Sthlm C T & D 2004)

Digitala

<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/2WWliddel.htm> Hämtat: 2009-04-23 klockan 1710

http://sv.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_Foch Hämtat: 2009-04-23 klockan 1710

http://www.foi.se/FOI/templates/Page_4271.aspx Hämtat: 2009-04-23 klockan 1710